

Vriend en dienst

Verkendend onderzoek naar de sociaal psychologische relevantie van screening van de sociale omgeving van politiepersoneel

Drs. Wieke Scholten
Drs. Chiara Kieft
Drs. Michiel Baldal
Mr. Florian Theissen

2 juni 2010

Definitieve conceptrapportage

Vriend en dienst

Verkenkend onderzoek naar de sociaal psychologische relevantie van de screening van de sociale omgeving van politiepersoneel

Inhoud	Pagina
Samenvatting	1
1. Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Het belang van integer en betrouwbaar gedrag	5
1.3 Doel van dit onderzoek	6
1.4 Reikwijdte van deze verkenning	6
1.5 Onderzoeksvragen	7
1.6 Methode van onderzoek	7
1.7 Leeswijzer	8
2. De invloed van sociale omgeving op gedrag	9
2.1 Sociale omgeving: welke groepen rekenen we hiertoe?	9
2.2 Invloed van de sociale omgeving op normoverschrijdend gedrag	10
2.3 Invloed van familie op normoverschrijdend gedrag	12
2.4 Verleidingen en vormen van druk	14
2.5 Vormen van normoverschrijdend gedrag in de politiepraktijk	15
2.6 Samenvattende conclusie	16
3. Invloeden op de relatie tussen sociale omgeving en gedrag	18
3.1 De mens staat centraal	18
3.2 De leefwereld van de betrokken (aspirant) politiefunctionaris	21
3.3 Aard van het contact met personen uit de sociale omgeving	23
3.4 De professionele norm	24
3.5 Samenvattende conclusie	24
4. Conclusie	26
5. Overwegingen ten aanzien van de praktijk van screening	28
5.1 Protocol op hoofdlijnen	28
5.2 Maatwerk en proportionaliteit	30
5.3 Strenger screenen aan de poort of meer aandacht voor herhaalonderzoek?	32

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen	33
Bijlage 2: Overzicht deelnemers interviews	35

Samenvatting

Dit onderzoeksrapport geeft antwoord op de vraag: geeft het screenen van de sociale relaties van een politiefunctionaris inzicht in het risico op normoverschrijdend gedrag? Ofwel is het screenen van de sociale omgeving van een (aspirant) politiefunctionaris relevant vanuit sociaal psychologisch oogpunt? De aanleiding voor dit verkennende onderzoek is gelegen in de ontwikkeling van een wetsvoorstel door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) dat de uitbreiding van screeningsmogelijkheden van politiepersoneel behandelt.

Binnen de politieorganisatie bestaat al geruime tijd de behoefte aan een wettelijke grondslag voor de (uitbreiding) van screening van niet alleen politiefunctionarissen. Een belangrijk argument hiervoor is dat het met enige regelmaat voorkomt dat politiefunctionarissen die in dienst zijn van een korps persoonlijke banden onderhouden met personen die zich ophouden in een crimineel milieu. Ook is vastgesteld dat dit een verhoogd risico op niet integer gedrag met zich meebrengt.

De verkenning in dit onderzoek is in lijn met de wetenschap dat de sociale omgeving van invloed is op individueel gedrag. De wetenschappelijke onderbouwing hiervoor is uitvoerig en laat hierover geen twijfel bestaan. De sociale omgeving kan een druk leggen op het gedrag van een politiefunctionaris. Sociale relaties kunnen door bijvoorbeeld chantage of vraag om gevoelige informatie de politiefunctionaris verleiden tot corruptie. In de sociale psychologie en criminologie zijn de loyaliteit naar de (criminele) sociale groep, angst voor isolatie of om belachelijk gemaakt te worden en angst voor verlies van status bekende vormen van druk die kunnen meespelen in het vertonen van normoverschrijdend of crimineel gedrag.

In dit verkennend onderzoek is de invloed van de sociale omgeving op gedrag afgezet tegen de invloed van familierelaties. Familie betreft partners, ouders, kinderen, broers en zussen, ooms en tantes etc. De sociale omgeving in dit onderzoek is het geheel aan sociale relaties (met uitzondering van familierelaties) die betrokken zijn bij het levenspatroon van de politiefunctionaris. Mensen waar hij veel tijd mee spendeert: dit kunnen vrienden, burens of bijvoorbeeld verenigingscontacten zijn.

Of een sociale relatie invloed heeft op individueel gedrag hangt af van een aantal kenmerken van de sociale relatie: de mate waarin er sprake is van een emotionele relatie, de duur van de sociale relatie, afhankelijkheid en hoeveel tijd de betrokkenen met elkaar doorbrengen. Deze factoren zijn (met uitzondering van de tijdsfactor) in het algemeen sterker bij familierelaties dan bij overige sociale relaties als vrienden, burens of verenigingscontacten. Bovendien heeft familie een belangrijke rol gespeeld in de vorming van persoonlijke integriteit en gedragsnormen. Familierelaties hebben meer invloed op individueel gedrag dan de sociale omgeving.

Dit rapport draait om de vraag of het vanuit psychologisch oogpunt zinvol is om de sociale omgeving te screenen met het doel het betrouwbare en integere gedrag van een politiefunctionaris in te schatten. Uit deze verkenning blijkt dat de sociale omgeving risico's kan opleveren voor individueel betrouwbaar, loyaal en professioneel integer gedrag. De vraag of de politieorganisatie daadwerkelijk moet overgaan tot het screenen van de sociale omgeving van een sollicitant is hiermee echter niet

beantwoord. In het derde hoofdstuk van dit onderzoeksrapport beschrijven we een aantal belangrijke aspecten die meewegen bij de afweging rond het uitbreiden van screening.

Het eerste en meest zwaarwegende aspect is de betrokken (aspirant) politiefunctionaris zelf. In betrouwbaarheidsonderzoeken staat de betrokkene, de persoon, centraal. Of risico's in de sociale omgeving daadwerkelijk resulteren in normoverschrijdend gedrag door de politiefunctionaris, is in sterke mate afhankelijk van zijn persoonlijkheid. De mate waarin hij beschikt over persoonskenmerken zoals stabiliteit, weerbaarheid en zelfcontrole is determinerend voor zijn betrouwbare, loyale en integere gedrag. Het gevolg voor de praktijk is dat deze persoonlijkheidskenmerken onderzocht zouden moeten worden in het selectieproces van een (aspirant) politiefunctionaris om het risico op normoverschrijdend gedrag vast te stellen.

De volgende stap in het selectieproces is het verkennen van de leefwereld van de betrokken politiefunctionaris. De leefwereld kan in gesprek met de betrokkene in kaart worden gebracht. Het doornemen van zijn huishouding, zijn seksuele relaties, financiële relaties, familierelaties geeft inzicht in de stabiliteit van zijn leefsituatie. Wanneer stabiliteit mist, bijvoorbeeld door het ontbreken van familiebanden of een financiële onzekerheid, heeft iemand minder verantwoordelijkheden en/of meer speelruimte om tot risicovol gedrag over te gaan. Het gevolg is dat de sociale omgeving een grotere invloed op betrouwbaar en integer gedrag heeft.

De politieorganisatie kan, persoonlijkheid en leefwereld in ogenschouw nemend, als sluitstuk van de selectieprocedure kiezen voor het spreken van enkele sociale relaties van de sollicitant (die in zijn leefwereld een grote rol spelen). Als men hier, op maat, voor kiest is het van groot belang de aard van het contact (o.a. waarover met elkaar wordt gesproken) te onderzoeken.

Tenslotte is de mate waarin de (aspirant) politiefunctionaris bekend wordt gemaakt met het professionele normenkader van de politieorganisatie van invloed op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving leiden tot normoverschrijdend gedrag. De aandacht voor de politienorm (de Ambtseed en de Ambtsinstructie) bepaalt mede het risico op normoverschrijdend gedrag. Hierin speelt de politieorganisatie een grote rol.

In de conclusie van dit rapport worden de onderzoeksvragen beantwoord en de onderzoeksresultaten bediscussieerd. Het onderzoeksrapport besluit met een hoofdstuk waarin we enkele overwegingen en mogelijke implicaties van de onderzoeksresultaten voor de praktijk van screening bespreken.

Conclusies en advies

De conclusie van het verkennend onderzoek beschreven in dit rapport is dat sociale omgeving invloed heeft op individueel gedrag van (aspirant) politieambtenaren. Sociale relaties die betrokken zijn bij criminele activiteiten of die ondeugdelijk gedrag vertonen kunnen een risico vormen voor de betrouwbaarheid, loyaliteit en integriteit van de politiefunctionaris.

Screening van de sociale omgeving kan beeld geven van de mogelijke risico's op negatieve beïnvloeding van gedrag. Of deze risico's ook daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag van de politiefunctionaris hangt echter af van een aantal aspecten, waaronder persoonskenmerken, de stabiliteit van de leefwereld, de aandacht voor het professionele normenkader en de aard van het contact met de sociale relatie. Omdat de intensiteit van de emotionele relatie, de duur van de sociale relatie en afhankelijkheid bij familiare relaties in algemeenheid sterker zijn dan bij vrienden en nabije burens is de invloed van familie op gedrag groter dan de invloed van de sociale omgeving.

Deze nuancering van het verband tussen sociale omgeving en normoverschrijdend gedrag leidt tot de overweging om screening van de sociale omgeving niet op te nemen in de standaard procedures voor betrouwbaarheidsonderzoeken voor (aspirant) politiefunctionarissen. Wij adviseren in de selectieprocedure bij nieuwe medewerkers expliciet aandacht te besteden aan de persoonlijkheid van de sollicitant en met name de persoonskenmerken die kwetsbaar maken voor niet-integer gedrag. Verder raden we aan de leefwereld van de sollicitant leidend te laten zijn in de keuze voor het screenen van een aantal sociale relaties. Wanneer het persoonlijkheidsonderzoek en verkenning van de leefwereld van de sollicitant naar aanleiding van de selectieprocedure reden geven voor nader onderzoek, kan de politieorganisatie er voor kiezen alsnog enkele sociale relaties te screenen. Dit is maatwerk en de laatste stap in een selectieprocedure.

Een tweede reden om het screenen van de sociale omgeving geen standaardprocedure te maken is gelegen in de proportionaliteit tussen de kosten van uitgebreide screening en de baten ervan in termen van risicovermindering. Bovendien lijkt de voorspellende waarde van sociale screening laag.

Om een volledig en gedegen advies te kunnen geven over het uitbreiden van screening naar de sociale omgeving –voor die situaties waarin persoonlijkheidskenmerken en de leefwereld van de betrokkene daar aanleiding toe geven- is inzicht in de juridische haalbaarheid van dit screeningsonderzoek essentieel. Een onderzoek naar juridische haalbaarheid en een internationale vergelijking staan volgend op dit verkennend onderzoek gepland.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en het Ministerie van Justitie buigen zich over de verruiming van de mogelijkheden voor het uitvoeren van betrouwbaarheidsonderzoek door middel van screening van aspirant politiefunctionarissen en zittende politiefunctionarissen. Hiertoe bereidt BZK een wetsvoorstel voor dat een wijziging van de Politiewet behandelt.

In de politieorganisatie bestaat al geruime tijd de behoefte aan een wettelijke grondslag voor de (uitbreiding) van screening van (aspirant) politiefunctionarissen. Een belangrijk argument hiervoor is dat is gebleken dat het met enige regelmaat in korpsen voorkomt dat politiefunctionarissen die in dienst zijn van een korps persoonlijke banden onderhouden met personen die zich ophouden in een crimineel milieu. Ook is vastgesteld dat dit een verhoogd risico op niet integer gedrag met zich meebrengt. In de afgelopen jaren hebben korpsen dan ook herhaalde malen functionarissen moeten ontslaan op de grond dat een functionaris vanwege integriteitsrisico's niet langer geschikt kon worden geacht voor het vervullen van de functie van politiefunctionaris.

Het modelprotocol antecedentenonderzoek politie (2003) opgesteld door de commissie Wagenaar, beschrijft de huidige praktijk van screening door de politieorganisatie. Dit protocol richt zich op het antecedentenonderzoek naar kandidaten die in dienst willen treden bij een regionaal politiekorps of het Korps landelijke politiediensten. Buiten deze doelgroep vallen (aangewezen) vertrouwensfuncties bij de politie die volgens de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) gescreend kunnen worden door de Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD) middels een veiligheidsonderzoek. Het antecedentenonderzoek naar kandidaten zoals beschreven in het modelprotocol (Wagenaar, 2003) betreft een onderzoek naar relevante antecedenten in verband met huidige bezigheden en gedragingen van kandidaten in relatie tot een bepaalde functie. Hierbij moet in aanmerking genomen worden dat dit protocol dient ter ondersteuning van de praktijk zoals deze in de verschillende politiekorpsen plaatsvindt. Er bestaan echter verschillen tussen de korpsen in de wijze waarop dit protocol uitgevoerd wordt.

Het screeningsonderzoek volgens het protocol Wagenaar bestaat uit een raadpleging van politiegegevens en strafregisters, een raadpleging van vrij toegankelijke informatiebronnen (informatie die voor alle burgers toegankelijk is) en een referentenonderzoek. Bij dit referentenonderzoek wordt enkel naar het gedrag van de kandidaat gekeken en wordt het gedrag en de achtergrond van de referenten (oud werkgevers, familieleden, vrienden, kennissen) buiten beschouwing gelaten. Het voorliggende verkennend onderzoek beschouwt de mogelijkheden voor de politieorganisatie tot verruiming van screeningsmogelijkheden naar de sociale context van de betrokkene.

In de toelichting op het wetsvoorstel wordt gesproken over de relatie tussen de leefomgeving en integriteitsrisico's. *“Om de integriteit van de politie te kunnen waarborgen, is het screenen van niet alleen de betrokkene, maar ook van de leefomgeving noodzakelijk. Het begrip leefomgeving omvat*

uiteraard de partner en naaste familie, maar [betreft] ook vrienden in de naaste leefomgeving. Juist omdat de invloed van vrienden op betrokkene groot kan zijn.” (Bron: Memorie van toelichting, 2009). Hieruit lijkt de ambitie naar voren te komen, om behalve naaste familie de sociale omgeving van de sollicitant te betrekken in een betrouwbaarheidsonderzoek.

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Berenschot gevraagd een verkennend onderzoek te doen naar de sociaal psychologische relevantie van het screenen van de sociale omgeving. Leveren sociale relaties mogelijk risico op voor betrouwbaar en integer gedrag van de politiefunctionaris? En hoe verhoudt de invloed van sociale relaties op gedrag zich tot invloed van familie? Op deze vragen geeft dit onderzoeksrapport een antwoord.

1.2 Het belang van integer en betrouwbaar gedrag

Integriteit is een belangrijke waarde binnen de politieorganisatie. Het belang van integer, loyaal en betrouwbaar gedrag van de politiefunctionaris wordt in verschillende uitgaven van de politieorganisatie en het ministerie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderbouwd.

De Beroepscode van de politie in Nederland (2005) stelt dat de politie naar integriteit streeft omdat dit belangrijk is voor een betrouwbare invulling van haar hoofdtaak: het handhaven van de rechtsorde en daarmee het bevorderen van de veiligheid van burgers. Bij het afleggen van de Ambtseed legt de politiefunctionaris de belofte af om plichtsgetrouw en nauwgezet zijn taken te vervullen (zorgvuldig, onkreukbaar en betrouwbaar) zodat het aanzien van de politie geen schade ondervindt. Of zoals in de toelichting van het concept wetsvoorstel wordt gesteld: “...*Gelet op deze verantwoordelijkheid voor de handhaving van de rechtsorde is het van bijzonder belang dat de samenleving er op kan vertrouwen dat de integriteit van de medewerkers van de politie onomstreden is. Een integere, zorgvuldige en betrouwbare politie is een voorwaarde voor het kunnen functioneren als rechtsstaat*” (bron: Memorie van toelichting 2009).

Het Handboek Integriteitonderzoek (2006), stelt dat politiefunctionarissen een relatief groot beroepsrisico hebben op niet-integer handelen. Politiefunctionarissen krijgen in hun werk regelmatig te maken met agressief en intimiderend gedrag. “*Van de politie wordt kordaat optreden verwacht waarbij gepast geweld kan worden gebruikt. Hierbij loopt de politiefunctionaris echter het risico om eens ‘een klap te veel uit te delen’*”.

Integriteit is een begrip dat nauw verbonden is met betrouwbaarheid en loyaliteit. We beschrijven hier kort het onderscheid tussen de begrippen integer, betrouwbaar en loyaal gedrag. Het zijn samenhangende begrippen die vaak door elkaar heen worden gebruikt. We beschrijven eerst verschillende definities van integriteit, betrouwbaarheid en loyaliteit uit de aangehaalde bronnen. We eindigen met de door ons gekozen definities van deze begrippen.

In de Beroepscode van de politie in Nederland (2005) wordt integriteit vertaald in zeven waarden: respect, transparantie, verantwoordelijkheid, betrokkenheid, rechtvaardigheid, balans en betrouwbaarheid.

De AIVD kijkt bij de uitvoering van veiligheidsonderzoeken (bij de zogenaamde P- en A-functies) zowel naar betrouwbaarheid, integriteit als loyaliteit. In de Leidraad persoonlijke gedragingen en omstandigheden (2009) stelt de AIVD dat de intentie tot het betrouwbaar invullen van een functie getoetst wordt op grond van vier criteria: eerlijk, onafhankelijk, loyaal en integer gedrag. Loyaliteit is hier het loyaal zijn aan de politieorganisatie (de werkgever), de Nederlandse samenleving en de democratische rechtsorde.

In het Handboek Integriteitonderzoek wordt naast persoonlijke integriteit (handelen in lijn met persoonlijke waarden en normen) en organisatorische integriteit (het inrichten van de organisatie en processen zodat integriteit wordt bevorderd) professionele integriteit onderscheiden. Professionele integriteit is hier het handelen in lijn met de moraal van de politie. De schending van de professionele integriteit van de politiefunctionaris staat centraal in dit onderzoek.

Kortom, integriteit, betrouwbaarheid en loyaliteit zijn aan elkaar verwante constructen. In dit onderzoek definiëren we deze begrippen als volgt:

- Betrouwbaar gedrag heeft betrekking op eerlijkheid, geloofwaardigheid en het 'te vertrouwen zijn'.
- Integriteit staat voor onschendbaar en onkreukbaar gedrag en is daardoor een meer complex en gelaagd begrip dan betrouwbaarheid (eerlijkheid en 'te vertrouwen zijn').
- Loyaliteit betreft in dit verband de professionele loyaliteit aan de politieorganisatie en de politietaak.

Daarnaast wordt in dit onderzoek de term normoverschrijdend gedrag gehanteerd.

Normoverschrijdend gedrag is het niet-integere, niet-betrouwbare en niet-loyale gedrag van een politiefunctionaris dat in strijd is met de Ambtseed of de Ambtsinstructie.

1.3 Doel van dit onderzoek

Het doel van het onderzoek hier gerapporteerd is het verkennen van de sociaal psychologische relevantie van het uitbreiden van screening naar de sociale omgeving. De invloed van de sociale omgeving op normoverschrijdend gedrag wordt verkend en vergeleken met de invloed van familiale relaties op dit gedrag. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kan de vraag beantwoord worden of uitbreiding van screening naar de sociale omgeving van (aspirant) politiefunctionarissen relevant en doelmatig is.

1.4 Reikwijdte van deze verkenning

De reikwijdte van het hier gerapporteerde onderzoek betreft functies binnen de politieorganisatie die geautoriseerd zijn of worden tot het verwerken van vertrouwelijke politiegegevens. Functies die bekleed worden door externen (ten werkgestelden) vallen buiten de scope van dit onderzoek. Ook functies die zijn aangemerkt als A- of P- vertrouwensfunctie vallen buiten de strekking van dit onderzoek. Kandidaten en functionarissen in deze functies worden gescreend op basis van de Wet veiligheidsonderzoeken (WVO). Deze veiligheidsonderzoeken omvatten het instellen van een

onderzoek naar gegevens die uit het oogpunt van de nationale veiligheid van belang zijn voor de vervulling van de desbetreffende vertrouwensfunctie.

In dit onderzoek wordt geen oordeel geveld over de juridische haalbaarheid van de uitbreiding van screeningsmogelijkheden.

1.5 Onderzoeksvragen

In dit onderzoeksrapport worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

1. In welke mate heeft de sociale omgeving invloed op de betrouwbaarheid, loyaliteit en integriteit van politiefunctionarissen, wat kan leiden tot normoverschrijdend gedrag?
2. Hoe verhoudt de invloed van de sociale omgeving zich tot de invloed van familie op het betrouwbare, loyale en integere gedrag van politiefunctionarissen?

Vervolgens besteedt dit rapport aandacht aan aspecten die van invloed zijn op de mate waarin risico's in of vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag. Ten slotte beschrijft dit rapport het oordeel van Berenschot over de wenselijkheid van screening van de sociale omgeving en enkele overwegingen ten aanzien van de screeningspraktijk op basis van de onderzoeksresultaten.

1.6 Methode van onderzoek

De verkenning van de sociaal psychologische onderzoeksvragen vindt plaats door middel van literatuuronderzoek naar sociaal psychologisch wetenschappelijke publicaties (onderzoeksartikelen, wetenschappelijke vakliteratuur). Berenschot maakt hiervoor onder meer gebruik van de wetenschappelijke databases „Psychinfo“, „Omega“ en „Web of Sciences“¹. Daarnaast zijn uitgaven van onder meer de politieorganisatie, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en het WODC bestudeerd. In Bijlage 1 treft u een overzicht van de geraadpleegde bronnen aan.

Aanvullend op het literatuuronderzoek zijn vijf experts geïnterviewd met relevante onderzoek- of praktijkervaring. De interviewkandidaten zijn afkomstig uit verschillende organisaties: de AIVD, het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR, VU), het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC, Ministerie van Justitie), de politieorganisatie en de Universiteit van Maastricht. In Bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de deelnemers aan deze interviews.

¹ Bij het doorzoeken van de wetenschappelijke databases zijn onder meer de volgende zoektermen gebruikt: social surroundings, social influence, social identities and categorisation, theory of planned behavior, family relationships, peer pressure, group pressure, betrouwbaarheid, integriteit / integrity, loyaliteit, predictors of behavior.

1.7 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) van dit onderzoeksrapport wordt ingegaan op de sociale omgeving en haar invloed op individueel gedrag. U vindt hier een nadere specificatie van de sociale omgeving, vormen van druk van de sociale omgeving en onderliggende psychologische mechanismen. Ook wordt in dit hoofdstuk de invloed van de sociale omgeving vergeleken met de invloed van familie op normoverschrijdend gedrag.

Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 3 aspecten die van invloed zijn op de relatie tussen de sociale omgeving en normoverschrijdend gedrag: persoonskenmerken, de leefwereld van de sollicitant, de aard van het contact in de sociale omgeving en het professionele normenkader. Hierop baseren we in dit rapport een oordeel over de sociaal psychologische wenselijkheid en relevantie van het screenen van sociale omgeving. Het onderzoeksrapport besluit met een hoofdstuk waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord en enkele overwegingen worden beschreven ten aanzien van de praktijk van screening van politiepersoneel.

N.B. In de rapportage hanteren we omwille van de leesbaarheid de mannelijke persoonsvorm. Overal waar “hij” staat, dient “hij of zij” gelezen te worden.

2. De invloed van sociale omgeving op gedrag

2.1 Sociale omgeving: welke groepen rekenen we hiertoe?

De sociale omgeving is een breed begrip. In het kader van dit verkennend onderzoek is de sociale omgeving met behulp van literatuur en interviews teruggebracht tot de volgende groepen:

- levenspartners
- vrienden (waaronder ook burens waarmee de betrokkene nauw en intensief contact heeft)
- contacten uit sportverenigingen, buurtverenigingen en bijvoorbeeld politieke groeperingen.

Deze groepen zijn, met uitzondering van familie, het meest van invloed op gedrag van een individu en daarmee het meest relevant voor screeningsdoeleinden. Het zijn de mensen die een politiefunctionaris spreekt, die bij hem over de vloer komen en waar hij activiteiten mee doet.

Partners

Voor partners geldt dat zij veel invloed hebben op het gedrag van een individu. Er is niet een eenduidige definitie van partners in de wetenschappelijke literatuur. Gesteld kan worden dat een partnerrelatie doorgaans een duurzame liefdesrelatie is waarmee in de meeste gevallen ook een samenlevingsrelatie bestaat. De emotionele afhankelijkheid en intensiteit van een partnerrelatie is vaak groot. Dit verklaart de grote mate van invloed van een partnerrelatie. Mogelijk worden vrouwen meer beïnvloed door hun partners dan mannen. Dat is onderwerp van actueel onderzoek.

Vrienden

Vrienden is een ruim te definiëren groep. Het begrip vriendschap wordt immers door mensen verschillend gehanteerd. In de interviews bleek dat enkele deskundigen het begrip 'vrienden' vermeden. Het is raadzaam na te trekken welke contacten een grote rol spelen in het levenspatroon van de betrokkene: waar woont de betrokkene, met welke personen deelt hij zijn huishouden en met welke mensen heeft hij intensief contact. Kortom, het betreft de personen die intensief betrokken zijn bij het levenspatroon van de (aspirant) politiefunctionaris.

Verenigingscontacten

Mensen met uiteenlopende sociale werelden komen via verenigingen, nevenactiviteiten en hobby's met elkaar in contact. Uit criminologisch onderzoek blijkt dat deze activiteiten een katalysator kunnen zijn van contacten tussen mensen die elkaar anders niet gemakkelijk zouden ontmoeten. Het is bekend dat deze activiteiten een rol kunnen spelen bij het ontstaan van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad (Kleemans et al, 2007).

Buurt

Internationaal onderzoek (bron: interviews) naar het verband tussen de buurt waarin een persoon woont en crimineel gedrag dat hij vertoont wijst uit dat een 'slechtere' buurt de kans op crimineel gedrag vergroot. Dit verband is in Nederland echter minimaal. Dit kan worden verklaard doordat de verschillen tussen goede en slechte buurten in Nederland in het algemeen kleiner zijn dan in het

buitenland. Daarbij is de mobiliteit van Nederlandse burgers groter dan in het buitenland. Nederlanders komen ook veel in andere buurten dan de buurt waar zij wonen. Echter als een persoon kwetsbaar is voor crimineel gedrag, dan kan de invloed van de buurt groter zijn.

2.2 Invloed van de sociale omgeving op normoverschrijdend gedrag

De sociale omgeving heeft invloed op individueel gedrag. De wetenschappelijke onderbouwing voor deze stelling is uitvoerig en laat hierover geen twijfel bestaan. De sociale omgeving is, naast onder meer emoties, vertrouwen, verwachtingen in zelfeffectiviteit en verwachtingen of attitudes van individuen, zelfs een determinant van individueel gedrag (Tiemijer, Thomas & Prast, 2009).

Aan de invloed van de sociale omgeving op individueel gedrag in het algemeen, ligt een variatie aan psychologische mechanismen ten grondslag. Hier bespreken we drie van deze mechanismen, die naar ons inzicht relevant zijn voor negatieve invloed op gedrag en mogelijk kunnen leiden tot normoverschrijdend of crimineel gedrag.

Groepsnormen

Eén van de meest bepalende theorieën over de verklaring van gedrag is de Theory of Planned Behavior van Ajzen en Madden (1986). Volgens deze theorie wordt gedrag voorspeld door opgebouwde intentie van een individu. De sociale omgeving heeft invloed op de opgebouwde intentie voor gedrag. De subjectieve norm is namelijk één van de drie bepalende factoren voor opgebouwde intentie. De subjectieve norm is de inschatting van het individu over het oordeel dat anderen over zijn gedrag zal hebben. Dus, hoe een persoon denkt dat zijn sociale omgeving zal oordelen over zijn gedrag heeft invloed op zijn gedrag.

In de psychologie wordt onderscheid gemaakt tussen descriptieve en injunctieve normen van een groep die van invloed zijn op gedrag (Tiemijer, Thomas & Prast, 2009). Injunctieve normen zijn regels over wat wel en niet gewenst is die een mens met anderen deelt. De invloed van injunctieve normen komt overeen met de beschreven invloed van de subjectieve norm: gedrag wordt beïnvloed doordat mensen grote waarde hechten aan hoe anderen over onderwerpen denken. Descriptieve normen zijn meer impliciet verbonden aan een groep. Deze normen gaan over wat 'kennelijk normaal' is in een groep. Geen expliciete regels, maar het gedrag van groepsleden wijst op de descriptieve normen. Groepsleden leren deze normen onbewust.

Sociale identiteiten

Een tweede psychologisch mechanisme onderliggend aan de invloed van de sociale omgeving op individueel gedrag heeft verband met sociale identiteiten. We behoren als mens tot verschillende sociale groepen. Een mens is bijvoorbeeld van het mannelijke geslacht, werkend bij de politie, een inwoner van Amsterdam, een tennisser, een lid van de buurtvereniging, etc. Deze verschillende 'sociale identiteiten' zijn in de sociale psychologie vaak onderwerp van onderzoek geweest en verklaren de link tussen een groep en het gedrag van hun leden (Tajfel & Turner, 1986).

Een bekend gegeven is bijvoorbeeld dat niet iedere sociale identiteit altijd even belangrijk is. Wanneer een specifieke sociale identiteit (zoals de professionele identiteit) vooraan staat in onze aandacht, wordt ons gedrag mede aangestuurd door de sociale normen die van deze identiteit deel uitmaken (Tiemijer, Thomas & Prast, 2009). Hoe meer de aandacht gericht is op de norm, hoe groter haar invloed is.

Descriptieve normen en sociale identiteiten zijn aan elkaar gerelateerd. Het gedrag dat we van onze sociale omgeving zien en de normen die we daaruit afleiden, kunnen deel gaan uitmaken van onze sociale identiteit. Individueel keuzegedrag wordt op deze manier beïnvloed, via normen, door de groep.

De invloed van 'peers'

De hiervoor beschreven mechanismen liggen ten grondslag aan sociale invloed op individueel gedrag in het algemeen. Wanneer we ons richten op invloeden die leiden tot crimineel gedrag, is de invloed van 'peers', ofwel sociaal gelijken, in het bijzonder noemenswaardig.

In wetenschappelijk onderzoek is vooral het ontstaan van crimineel gedrag vaak in verband gebracht met de risico's die voortkomen uit omgang met 'peers'. Omgang met sociaal gelijken is in intermenselijke relaties vanzelfsprekend en leidt uiteraard in de meeste situaties niet tot crimineel gedrag. Echter, wanneer we kijken naar het ontstaan van crimineel gedrag (criminele 'starters') levert het criminele gedrag van 'peers' risico's op voor het vertonen van normoverschrijdend gedrag. Warr (2002) stelt dat er sterk wetenschappelijk bewijs is dat sociale gelijken invloed hebben op het ontstaan van crimineel gedrag. Al maakt hij daarbij ook duidelijk dat er weinig bekend is over het 'waarom' van dit verband. Duidelijk is wel volgens Warr dat de meest determinerende factor voor crimineel gedrag groepsgedrag is. Daarbij stelt Osgood (2004) dat enkel de aanwezigheid van 'peers' tegennatuurlijke (niet-integere) daden gemakkelijker en meer lonend maakt. Van georganiseerde criminaliteit in Nederland weten we dat mensen hierbij betrokken raken door familie, vrienden en bekenden. Sociale relaties spelen een grote rol bij 'starters' in de georganiseerde misdaad (Kleemans, et al. 1998, 2002).

Vaak wordt over de invloed van 'peers' geschreven in verband met gedrag van jongeren of jong volwassenen. Invloed van sociale gelijken beperkt zich echter niet tot de jeugd; volwassenen zijn net zo bevattelijk voor deze vorm van groepsinvloed (Warr, 2002).

De invloed van nieuwe media en communicatievormen

Nieuwe media en communicatievormen (nieuwe ICT) spelen in de huidige tijd en Nederlandse samenleving een belangrijke rol in het sociale verkeer. Communicatie vindt in groeiende mate digitaal plaats via e-mail en bijvoorbeeld chatsites. Sociale netwerken worden digitaal gevormd op netwerksites als LinkedIn, Twitter, Facebook en Hyves (ook wel sociale media genoemd). Belangrijke en dagelijkse gebeurtenissen worden op blogs bijgehouden zodat sociale relaties ervaringen en meningen meekrijgen. Bij het bespreken van de invloed van de sociale omgeving op normoverschrijdend gedrag mag de rol van nieuwe media en communicatievormen daarom niet onvermeld blijven.

Het is zinvol onderscheid te maken tussen de invloed van nieuwe media en communicatievormen op (het ontstaan van) enerzijds criminaliteit en anderzijds radicalisering en terrorisme. De media heeft veel aandacht voor de laatst genoemde invloed: radicaliserende films en groeperingen op internet staan op het netvlies. In het kader van dit verkennend onderzoek is het naar ons inziens van groter belang hoe de digitale communicatie en netwerkvorming risico's opleveren voor het vertonen van normoverschrijdend gedrag. Volgens geïnterviewden brengen nieuwe media en communicatievormen meer mogelijkheden met zich mee om ongeoorloofd informatie te lekken. De snelheid van communicatie via internet maakt het lekken van informatie laagdrempelig. Doordat politiefunctarissen persoonlijke profielen op websites kunnen hebben, is het delen van informatie over henzelf en hun dierbaren meer aan de orde dan voor het digitale tijdperk. Een tweede risico dat nieuwe media en communicatievormen met zich meebrengen is daarmee het risico op chantage. Gezien het belang van nieuwe media en communicatievormen voor het sociaal verkeer, is het zinvol om digitale bronnen mee te nemen in eventueel screeningsonderzoek. Volgens het modelprotocol antecedentenonderzoek (2003) worden voor burgers toegankelijke informatiebronnen bij het onderzoek betrokken.

2.3 Invloed van familie op normoverschrijdend gedrag

Een centrale onderzoeksvraag van dit rapport is het verkennen van de verhouding tussen de invloed van de sociale omgeving en de invloed van familie op normoverschrijdend gedrag. Familie betreft in dit onderzoeksrapport de ouders, kinderen, broers en zussen, ooms en tantes van de aspirant politiefunctaris.

Criminologisch onderzoek laat zien dat familieleden invloed hebben op normoverschrijdend gedrag. Wanneer iemand wordt geboren in een familie waarin ouders of oudere broers al crimineel actief zijn is er een grotere kans dat die persoon crimineel actief wordt (Kleemans et al. 2007). Volgens Rakt, Nieuwbeert en Apel (2009) is er een sterke relatie tussen het criminele gedrag van vaders en het criminele gedrag van hun kinderen later.

De invloed van familie op normoverschrijdend gedrag is ten eerste te verklaren doordat familieleden van elkaars gedrag leren. Onderzoek toont dit leergedrag bijvoorbeeld aan tussen broers en zussen. Zij leren van elkaars waarden, normen en technieken en gebruiken dit in het dagelijks leven. Als het gaat om betrouwbaar en integer gedrag, dan zijn broers en zussen zeker in de jongere jaren van een persoon sterk van invloed op gedrag. In de ontwikkelingspsychologie is de rol van het gezin op de vorming van gedrag en normen en waarden onomstreden. Uit diverse familiestudies blijkt bovendien dat er een correlatie is tussen de genetische overlap van familieleden en de mate waarin hun persoonlijkheid overeenkomt (Larssen en Buss, 2002).

Een tweede verklaring voor de invloed van familie op normoverschrijdend gedrag is de overeenkomst van de sociale omgeving. Larssen en Buss (2002) stellen dat familieleden die dezelfde genen bevatten, vaak ook dezelfde omgeving delen. Betrokkenen zijn vaak bekend met het sociale netwerk van bijvoorbeeld hun broer of zus en hierdoor sneller bekend met het normoverschrijdend gedrag van dat netwerk (Rakt, Nieuwbeert en Apel, 2009).

Kortom, familie heeft invloed op normoverschrijdend gedrag. Hoe verhoudt deze invloed zich tot de invloed van de sociale omgeving? Uit interviews met wetenschappers kwam een gemeenschappelijk beeld over deze verhouding naar voren, namelijk: familie heeft in het algemeen meer invloed dan de sociale omgeving op individueel gedrag. Volgens de geïnterviewde deskundigen hangt de mate van invloed van een familielid of sociale relatie op individueel gedrag af van een viertal kenmerken van de relatie:

- Intensiteit van de emotionele relatie
- Afhankelijkheid
- De duur van de relatie (hoe lang je iemand kent)
- Hoeveel tijd je met iemand doorbrengt

Hoe sterker deze kenmerken gelden voor een relatie, hoe meer deze relatie van invloed is op individuele gedrag. De hoeveelheid tijd die een betrokkene doorbrengt met een relatie vormt daarop een uitzondering. Over de invloed van doorgebrachte tijd is nog weinig wetenschappelijk aangetoond.

Het verband tussen de kenmerken van een relatie en de mate van invloed van de relatie op individueel gedrag, maakt het mogelijk mate van invloed van verschillende intermenselijke relaties te vergelijken. Hieronder worden een aantal vergelijkingen gemaakt.

1. Voor familierelaties geldt dat de genoemde kenmerken in het algemeen (voor de meeste mensen) sterker zijn dan voor sociale relaties zoals vrienden, burens of verenigingscontacten. Dat betekent dat de invloed van familie op normoverschrijdend gedrag groter is dan de invloed van sociale relaties.
2. Niet ieder familielid is even sterk van invloed op normoverschrijdend gedrag. Ook dit is te verklaren door de genoemde kenmerken. De invloed van schoonfamilie is bijvoorbeeld mogelijk minder groot dan de invloed van directe (bloedverwante) familie op normoverschrijdend gedrag. De duur van de relatie met de schoonfamilie is korter dan met de directe familie. Bovendien heeft een mens meer gedrag geleerd van directe familieleden dan van schoonfamilie (directe familie uit het gezin heeft zoals eerder genoemd bijgedragen aan het ontstaan van normen en waarden).
3. Evenzo is niet elke sociale relatie van gelijke invloed op normoverschrijdend gedrag. Partners hebben bijvoorbeeld in het algemeen meer invloed dan vrienden gezien de grotere afhankelijkheid en intensiteit van de emotionele relatie.

Kortom, veel mensen ervaren een grotere emotionele afhankelijkheid en sterkere vertrouwensband met familieleden dan met sociale relaties. Dit onderbouwt de stelling dat familie van grotere invloed is op normoverschrijdend gedrag dan sociale relaties. De onvoorwaardelijke en levenslange loyaliteit aan familierelaties onderscheidt zich van loyaliteit aan vrienden en burens.

Een laatste opmerkelijk verband tussen familie en normoverschrijdend gedrag heeft te doen met de gelegenheid tot het tonen van dit gedrag. Onderzoek in het kader van levensloopcriminologie laat zien dat criminelen vaak op het rechte pad komen als zij een partner krijgen of een gezin starten. Zij krijgen daarmee meer verantwoordelijkheden en hebben letterlijk minder tijd en ruimte voor hun criminele gedragingen (Kleemans et al, 1998). Osgood (2004) stelt bijvoorbeeld dat gebrek aan structuur meer ruimte geeft voor afwijkend gedrag. De aanwezigheid van familie correleert negatief met het tonen van normoverschrijdend gedrag.

2.4 Verleidingen en vormen van druk

De sociale omgeving kan verschillende vormen van druk leggen op betrouwbaarheid, loyaliteit en integriteit van de politiefunctionaris en hem verleiden tot normoverschrijdend gedrag. In deze paragraaf bespreken we enkele verleidingen en vormen van mogelijke druk uit de sociale omgeving.

In de sociale psychologie worden drie vormen van sociale druk die leiden tot normoverschrijdend of crimineel gedrag veelvuldig genoemd. Het betreft hier (allen uit Warr, 2002):

- Loyaliteitsdruk. Sociale relaties kunnen een beroep doen op loyaliteit naar de relatie. Het vertonen van normoverschrijdend gedrag kan door adolescenten zelfs als een uitgelezen kans worden beschouwd om loyaliteit te bewijzen en vriendschap te verdiepen.
- Angst voor isolatie of om belachelijk gemaakt te worden ('ridicule'). In sommige sociale kringen is het niet wenselijk om bij de politie te werken. Het noemen van de politieorganisatie als werkgever alleen kan al leiden tot een bepaalde vorm van sociale isolatie. De angst voor isolatie of om belachelijk gemaakt te worden door sociale relaties kan een belangrijke rol spelen bij normoverschrijdend gedrag.
- Tenslotte is de angst voor verlies van status in de groep, verwant aan de angst beschreven in de vorige bullet, een psychologisch mechanisme bij het tonen van normoverschrijdend gedrag. In onderzoek naar bendes en georganiseerde misdaad is het vermijden van statusverlies een opmerkelijke motivatie voor crimineel gedrag.

Politiefunctionarissen zijn door hun vak extra kwetsbaar voor sociale invloed en verleidingen tot normoverschrijdend gedrag. Zij beoefenen een vak dat het in situaties brengt die een beroep doen op integriteit. Een politiefunctionaris krijgt in zijn werk regelmatig te maken met intimidatie en agressie. Het Handboek Integriteitonderzoek (2006) herkent hierbij een risico voor niet-integer gedrag: "*Van de politie wordt kordaat optreden verwacht waarbij gepast geweld kan worden gebruikt. Hierbij loopt de politiefunctionaris echter het risico om eens 'een klap te veel uit te delen'*". Naast regelmatige confrontatie met geweld heeft de politiefunctionaris vaak toegang tot gevoelige informatie en kostbare in beslag genomen goederen. Verleidingen tot het vertonen niet-integer gedrag zijn inherent aan de politiefunctie. In de praktijk van een politiefunctionaris zijn chantage en omkoping risicovolle vormen van sociale druk.

Ook buiten het werk wordt integer gedrag verwacht van de politiefunctionaris. Hij bekleedt een voorbeeldfunctie en zijn gedrag kan schade opleveren voor het politie-imago. In het Handboek Integriteitonderzoek (2006) wordt dit als volgt verwoord: *“Gedrag dat van willekeurige burgers getolereerd wordt, zoals het gebruik van softdrugs, leidt bij politiefunctionarissen tot opgetrokken wenkbrauwen ... De politiefunctionaris en zijn gezin zitten in een glazen huisje”*. Deze continue dienstverantwoordelijkheid kan als druk worden ervaren door politiefunctionarissen.

2.5 Vormen van normoverschrijdend gedrag in de politiepraktijk

De zojuist besproken vormen van sociale druk kunnen leiden tot normoverschrijdend gedrag. Zoals besproken in de inleiding van dit rapport is normoverschrijdend gedrag in dit verband het niet-integere, niet-betrouwbare en niet-loyale gedrag van een politiefunctionaris dat in strijd is met de Ambtseed of de Ambtsinstructie. In deze paragraaf staan we stil bij onderzochte vormen van normoverschrijdend gedrag en het verband tussen deze vormen en bepaalde sociale groepen.

Ernstige vormen van normoverschrijdend gedrag zijn criminaliteit of corruptie van de politiefunctionaris. Geïnterviewde onderzoekers noemden eensgezind de meest voorkomende vormen van corruptie bij overheidspersoneel: het schenden van de geheimhoudingsplicht en het systematisch lekken naar georganiseerde misdaad. Een lichtere vorm van normoverschrijdend gedrag is het (on)bewust lekken van informatie, niet om een wederzijdse dienst te leveren, maar om in het sociale contact indruk te maken of wanneer per ongeluk de mond voorbij gepraat wordt. Deze vorm van normoverschrijdend gedrag is er niet op gericht is om iets of iemand schade toe te brengen, maar kan wel worden gezien als niet-integer gedrag van de overheidsfunctionaris. In deze gevallen kan het prettige en vertrouwde contact met iemand lijden tot het vrijgeven van informatie.

In een rapportage van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit (Kleemans et al, 1998) zijn vormen van corruptie onder overheidspersoneel (niet alleen politie) bestudeerd. In dit rapport worden drie verschillende doelen onderscheiden; het verkrijgen van benodigde middelen zoals vergunningen, paspoorten, visa of vervalste documenten; het omzeilen van controles (bijvoorbeeld grenscontroles, bordeelcontroles, etcetera); en het verkrijgen van opsporingsinformatie (bijvoorbeeld; informatie over lopend opsporingsonderzoek of op handen zijnde politieacties. De onderzoekers stellen dat de achtergrond van corruptie relatief vaak ligt in de combinatie van sociale contacten en (deels) gelijkgerichte belangen.

De politieorganisatie registreert integriteitschendingen van politiefunctionarissen. Deze registratie geeft een wat specifiek beeld van integriteitschendingen dan dat wat voor overheidspersoneel in het algemeen geldt. Uit de Registratie Interne Onderzoeken naar integriteitschendingen 2007 bij de Nederlandse politie (2008) blijkt dat wanneer er sprake is van integriteitschendingen door politiefunctionarissen, delicten rond geweld en misbruik van positie het meest voorkomen. In 2007 zijn in totaal 736 strafbare feite en gevallen van plichtsverzuim aangetoond². Uitgaande van 55.000 politiefunctionarissen, betreft dit slechts circa 1,3% van het totale personeel op jaarbasis. Zoals

² Het genoemde getal betreft het aantal geregistreerde integriteitsschendingen, niet het aantal functionarissen.

eerder genoemd heeft de politiefunctaris, naast confrontatie met geweld, vaak toegang tot gevoelige informatie en kostbare in beslag genomen goederen. De verleidingen tot het vertonen niet-integer gedrag zijn inherent aan de politiefunctie.

Één van de hoofdconclusies uit het rapport 'Lekken of Verstrekken' van Van Ruth en Gunther Moor (1997) is dat informatie-uitwisseling meestal plaats vindt binnen bestaande sociale structuren; 'veel gevallen zijn rechtstreeks te herleiden tot zulke structuren. De familie- en vriendenkring, organisatorische verbanden als de (sport)vereniging of de collega's van het werk, "informele" verbanden als het old-boys-netwerk alsmede de etnische categorie, zijn doorslaggevende factoren gebleken in de uitwisseling'. Informatie-uitwisseling met het criminele milieu wordt volgens de auteurs vooral veroorzaakt door familie- en vriendschapsbanden en omkoping. Daarnaast concluderen zij dat bij 'risicocontacten; met het criminele milieu tevens persoonlijke factoren en nevenactiviteiten van politiefunctarissen een rol kunnen spelen en dat het initiatief voor contacten met het criminele milieu ook van de betrokken politiefunctaris zelf kan uitgaan. Lidmaatschap van gelijke sociale groepen (denk aan een vereniging, kerk of buurthuis) kan ertoe leiden dat een politiefunctaris in de verleiding wordt gebracht normoverschrijdend gedrag te tolereren en het groepslid de hand boven het hoofd te houden om imagoschade aan de sociale groep te voorkomen ('dat lossen we onderling wel op'). In het rapport van Van Ruth en Gunther Moor wordt ook gesteld dat politiefunctarissen van allochtone herkomst en politiefunctarissen die werkzaam zijn bij bijzonder risicovolle afdelingen zoals de RCID of de Vreemdelingendienst een verhoogd corruptierisico lopen.

Kortom, de wetenschappelijke literatuur laat ook hier zien dat corruptie en criminaliteit in verband kunnen worden gebracht met sociale relaties. Een verband tussen specifieke vormen van integriteitschendingen of delicten van politiefunctarissen enerzijds en verschillende sociale groepen anderzijds is niet bekend. In de interviews met wetenschappers in het kader van dit onderzoek werd daarbij sterk benadrukt dat de mate van corruptie van overheidspersoneel en de vervlechting van deze legale wereld met de georganiseerde misdaad minder omvangrijk is dan bijvoorbeeld in de jaren negentig werd verwacht. De gevolgen van integriteitschendingen zijn aanzienlijk in het kader van veiligheid en vertrouwen van de burger. Echter de omvang van het aantal schendingen is beperkt in verhouding tot het totaal aan politiefunctarissen. In de discussie werken we dit dilemma verder uit.

2.6 Samenvattende conclusie

De sociale omgeving is van invloed op individueel gedrag. Een verband tussen specifieke sociale groepen en vormen van integriteitschendingen of delicten door politiefunctarissen is echter niet bekend. Sociale relaties kunnen in het algemeen druk leggen op integer gedrag van de politiefunctaris. Sociale relaties kunnen door bijvoorbeeld chantage of vraag om gevoelige informatie de politiefunctaris verleiden tot corruptie. In de sociale psychologie en criminologie zijn de loyaliteit naar de (criminele) sociale groep, angst voor isolatie of om belachelijk gemaakt te worden en angst voor verlies van status bekende vormen van druk die kunnen meespelen in het vertonen van normoverschrijdend of crimineel gedrag.

Berenschot

Familierelaties hebben in het algemeen meer invloed op individueel gedrag dan sociale relaties. Of een relatie invloed heeft op individueel gedrag hangt af van een aantal kenmerken van de relatie: de mate waarin er sprake is van een emotionele relatie, de duur van de sociale relatie, afhankelijkheid en hoeveel tijd de betrokkenen met elkaar doorbrengen. Deze factoren zijn (met uitzondering van de tijdsfactor) in het algemeen sterker bij familierelaties dan bij overige sociale relaties als vrienden, burens of verenigingscontacten. Bovendien heeft familie een belangrijke rol gespeeld in de vorming van persoonlijke integriteit en gedragsnormen (zowel ten goede als ten slechte).

3. Invloeden op de relatie tussen sociale omgeving en gedrag

Dit onderzoeksrapport draait om de vraag of het vanuit psychologisch oogpunt zinvol is om de sociale omgeving te screenen met het doel het betrouwbare en integere gedrag van een politiefunctionaris in te schatten. De sociale omgeving kan risico's opleveren voor individueel betrouwbaar en professionele integer gedrag. De vraag of de politieorganisatie daarom moet overgaan op het screenen van de sociale omgeving van een sollicitant is hiermee echter nog niet beantwoord. In dit hoofdstuk beschrijven we een aantal belangrijke aspecten die van invloed zijn op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag. Deze aspecten spelen mee bij de afweging rond het uitbreiden van screening naar sociale omgeving.

3.1 De mens staat centraal

Het eerste en meest zwaarwegende aspect dat van invloed is op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag is de betrokkene zelf. In betrouwbaarheidsonderzoeken staat de betrokkene, de mens, centraal. Of het risico op normoverschrijdend gedrag daadwerkelijk resulteert in het vertonen van dit gedrag door de politiefunctionaris, is in sterke mate afhankelijk van zijn persoonlijkheid. De mate waarin hij beschikt over persoonskenmerken zoals stabiliteit, weerbaarheid en zelfcontrole is determinerend voor zijn betrouwbare, loyale en integere gedrag. Het gevolg voor de praktijk is dat deze persoonlijkheidskenmerken zorgvuldig onderzocht moeten worden in het selectieproces en het betrouwbaarheidsonderzoek van een (aspirant) politiefunctionaris. Hieronder lichten we toe op welke wijze persoonlijkheidskenmerken invloed hebben op de kwetsbaarheid voor beïnvloeding vanuit de sociale omgeving.

3.1.1 Persoonlijkheidskenmerken

Definitie van persoonlijkheid

Persoonlijkheidskenmerken zijn verborgen eigenschappen van een persoon, welke het gedrag van die persoon veroorzaken. De persoonlijkheid maakt dat een persoon geneigd is situaties of problemen op de zelfde manier te benaderen en er een consistent patroon in zijn gedrag te zien is. Zo beïnvloedt persoonlijkheid hoe iemand met een bepaalde stressvolle situatie omgaat, hoe verschillende situaties ervaren en geïnterpreteerd worden en maakt ook dat de persoon invloed uit kan oefenen op de situatie zelf (Larsen en Buss, 2002).

Persoonlijkheid en sociale context

Persoonlijkheidskenmerken bepalen in grote mate hoe een persoon omgaat met personen uit sociale context. Het sociale mechanisme onderliggend aan de keuze met wie een persoon omgaat is grotendeels afhankelijk van persoonlijkheidskenmerken. Daarom kiest een persoon vanuit een natuurlijke neiging meestal personen in een context uit om mee om te gaan, die op een bepaalde

manier persoonlijke wensen en behoeften kunnen vervullen (Larsen & Buss 2002). Dit kan op alle mogelijke manieren zijn, zowel door middel van liefde, materiële, immateriële of andere middelen. De persoonlijkheidskenmerken maken dat een persoon op zoek gaat naar een bepaalde sociale context die past bij deze wensen en behoeften, maar persoonlijkheidskenmerken maken ook dat de sociale context in meerdere of mindere mate in staat is de persoon te beïnvloeden. Met name extreme vormen van bepaalde persoonlijkheidskenmerken maken dat een persoon sterk beïnvloedbaar kan worden door zijn sociale omgeving, maar ook zelf in staat is tot het beïnvloeden van zijn sociale omgeving.

Persoonlijkheidskenmerken die politiefunctionarissen beïnvloedbaar maken

Als het gaat om de integriteit, loyaliteit en betrouwbaarheid van een politiefunctionaris dan zijn persoonlijkheidskenmerken als gebrek aan zelfvertrouwen, impulsiviteit, 'thrill seeking', afhankelijkheid van anderen, wantrouwendheid en laksheid voorbeelden van persoonlijkheidskenmerken die maken dat een politiefunctionaris gevoelig is voor de invloeden van de sociale omgeving op een persoon. Uit onderzoek is gebleken dat integere mensen beschikken over persoonlijkheidskenmerken die te maken hebben met een combinatie van hoge consciëntieusheid, hoge meegaandheid en laag scores op neuroticisme (Larsen & Buss 2002). Consciëntieuze individuen zijn gedisciplineerd, zelfverzekerd, geordend, punctueel, betrouwbaar, gericht op regels en ethisch gedragend. Daarnaast zullen deze personen beslissingen zorgvuldig overwegen, en minder snel een organisatie verlaten of de rug toekeren (Drew et. al, 2008). Wanneer een politiefunctionaris deze persoonlijkheidskenmerken niet heeft, zou dit kunnen betekenen dat hij eerder geneigd is roekeloos gedrag te vertonen, onnauwkeurig te werk te gaan, onverantwoorde beslissingen of risico's te nemen, de grenzen van normoverschrijdend gedrag bewust op te zoeken en gemakkelijk te beïnvloeden is door zijn sociale omgeving. Veel onderzoeken hebben laten zien dat lage emotionele stabiliteit gerelateerd is aan plotselinge gedragsveranderingen van politiefunctionarissen.

Persoonlijkheidskenmerken die een persoon kwetsbaar maken

- *Zelfcontrole of zelfbeheersing*: onder zelfcontrole wordt de mate verstaan waarin iemand in staat is om interne reacties (zoals emoties, wensen en impulsen) om te buigen of op te heffen en de capaciteiten om voor het individu ongewenste gedragingen en neigingen onder controle te krijgen (Thangemey, in: Tiemijer, Thomas & Prast, 2009). Gebrek aan zelfcontrole is de belangrijkste oorzaak van criminaliteit (Gottfredson & Hirschi, 1990). In diverse studies wordt een verband gelegd tussen een gebrek aan zelfcontrole en negatieve uitkomsten, zoals externaliserend gedrag (Eisenberg *et al.*, 2001), ongevallen (Junger, 1994), gezondheidsbedreigend gedrag, zoals roken en alcohol gebruik (Baumeister, Heatherton & Tice, 1994), ongevallen en irrationeel economisch gedrag. Onder zelfbeheersing vallen constructen als; self centeredness, impulsiviteit en extraversie. Dit zijn kenmerken die op zich samen kunnen hangen met (en determinerend kunnen zijn voor) criminele gedragingen.
- *Consciëntieusheid*: onder consciëntieusheid wordt verstaan de mate waarin een betrokkene gewetensvol, nauwgezet en nauwkeurig is. Weinig consciëntieuze personen zullen in de regel minder

gedisciplineerd, weinig geordend en punctueel zijn. Kenmerkend voor een lage mate van consciëntieusheid is een minder sterke betrokkenheid bij regels en ethisch gedrag (Drew, et al., 2008).

- *Impulsiviteit*: extraversie bevat twee gerelateerde componenten, impulsiviteit en sociabiliteit. Met name impulsiviteit en 'sensation seeking' wordt gezien als een grote voorspeller van risicogedragingen (Stewart & Hemsley, 1983). Hoe impulsiever een persoon, hoe groter het risico is dat hij tot normoverschrijdend gedrag over zal gaan.
- *Emotioneel evenwicht*: de mate waarin een persoon evenwichtig en/of zeker is van zichzelf, bepaalt in hoeverre hij om kan gaan met tegenslagen of zich kan laten raken door iets of iemand. Personen die emotioneel minder stabiel zijn kunnen worden gekarakteriseerd als angstig, paniekerig, depressief en met gebrek aan psychische aanpassing. Een politiefunctionaris die in de basis onevenwichtig en instabiel is, zal makkelijker te beïnvloeden zijn door zijn sociale omgeving (Drew, et al., 2008)
- *Intelligentie*: een lagere intelligentie correleert positief met criminele gedragingen (Krueger, 2002). Een politiefunctionaris die intellectueel zelfstandig is, zal zich minder snel laten beïnvloeden, zelf een oordeel over een situatie kunnen vormen en minder snel beïnvloed worden door de sociale omgeving.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat de bovenstaande lijst de belangrijkste persoonskenmerken omvat die een persoon kwetsbaar maken voor normoverschrijdend gedrag. Belangrijk vinden wij het te benadrukken dat deze lijst met persoonskenmerken niet uitputtend is en er ook sprake kan zijn van een samenloop van persoonskenmerken die een persoon kwetsbaar maken. Om te kunnen beoordelen of de persoonlijkheidskenmerken van de politiefunctionaris wordt beïnvloed door de sociale omgeving is het testen op bovengenoemde persoonlijkheidskenmerken aan te bevelen.

3.1.2 Het testen van persoonlijkheidskenmerken en integriteit

Er zijn diverse methoden om de politiefunctionaris in het selectieproces te testen op persoonlijkheidskenmerken. Zo kan gedacht worden aan een persoonlijkheidsvragenlijst, maar ook een uitgebreider onderzoek of assessment waar wordt gewerkt met interviews en andere instrumenten om de capaciteiten en kenmerken van een persoon in kaart te brengen. Tijdens deze onderzoeken wordt dieper ingegaan op de persoon en zijn interactie met de omgeving. Naast persoonlijkheidsonderzoeken zijn er ook instrumenten op de markt die de integriteit van een kandidaat meten, waaronder integer werkgedrag, gerichtheid op de organisatie, altruïstisch werkgedrag en de mate waarin iemand constructief kritisch is. Er bestaan zowel 'open' vragenlijsten (waarbij duidelijk is dat de items betrekking hebben op integriteit) als meer 'verborgen' vragenlijsten (die meer onderliggende persoonlijkheidskenmerken meten). Opvallend voor de open vragenlijsten is dat kandidaten in de regel weinig moeite hebben met het 'bekennen' van kleine en soms ook grote normovertredingen. Dit geldt ook in selectiesituaties. Minder integer ingestelde kandidaten zien een overtreding vaak niet als een ernstig probleem (Cebir, 2007).

3.2 De leefwereld van de betrokken (aspirant) politiefunctionaris

Het tweede aspect dat van invloed is op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag is de leefwereld van een (aspirant) politiefunctionaris. Een volgende stap in een selectieproces kan daarom zijn het verkennen van de leefwereld van de betrokken politiefunctionaris. De leefwereld kan in gesprek met de betrokkene in kaart worden gebracht.

3.2.1 Stabiliteit

Inzicht in de stabiliteit van de leefsituatie van de politiefunctionaris is te verkrijgen door inzicht te krijgen in zijn huishouding, zijn seksuele relaties en financiële relaties. Wanneer stabiliteit in de leefwereld mist, bijvoorbeeld door het ontbreken van familiebanden of financiële onzekerheid, heeft de betrokkene minder verantwoordelijkheden en meer speelruimte om tot risicovol gedrag over te gaan. Het gevolg is dat de sociale omgeving een grotere invloed krijgt op het gedrag van de betrokkene.

Hoewel persoonlijkheidskenmerken bij een persoon relatief stabiel zijn gedurende zijn levensloop, is het belangrijk in ogenschouw te nemen dat de context waarin een persoon leeft wel kan veranderen en ook gevolgen kan hebben voor de stabiliteit van de leefsituatie. Met name door negatieve life-events, zoals ziekte, scheidingen en faillissementen, kan de context van de persoon drastisch veranderen, waardoor hij ook ander gedrag kan gaan vertonen. Dit wordt ook ondersteund door onderzoek naar de georganiseerde misdaad in Nederland. Hieruit blijkt dat negatieve life events een rol kunnen spelen in het ontstaan van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad. Mensen die bijvoorbeeld failliet gaan of diep in de schulden raken kunnen daarna betrokken raken met georganiseerde misdaad (Kleemans et al, 2007). Een politiefunctionaris in financiële nood kan des te meer in de verleiding komen zich in te laten met het criminele circuit. In de uitoefening van zijn taken komt de politiefunctionaris in aanraking met criminelen die soms over grote financiële middelen beschikken. Dat kan soms in schril contrast staan tot de eigen financiële situatie.

Wanneer het testen van de persoonlijkheid onderdeel is van het betrouwbaarheidsonderzoek van de (aspirant) politiefunctionaris, moet de veranderlijkheid van de context ook in acht worden genomen. Door middel van bijvoorbeeld een periodieke screening kan de stabiliteit van de leefomgeving van de politiefunctionaris gemonitord worden.

3.2.2 Etnisch culturele achtergrond en religie

De etnisch culturele achtergrond en religieuze overtuiging maken een belangrijk deel uit van de leefwereld van de politiefunctionaris. De politieorganisatie streeft naar diversiteit in het personeelsbestand, zodat deze een afspiegeling vormt van de samenleving. Hiermee samenhangend bestaat het personeelsbestand ook uit mensen met verschillende religieuze overtuigingen en een verschillende etnisch culturele achtergrond. We stellen de vraag of religie en

etnisch culturele achtergrond van invloed is op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag.

Etnisch culturele achtergrond lijkt een rol te kunnen spelen bij de invloed van de sociale omgeving op normoverschrijdend gedrag. Immers, criminaliteit onder in Nederland verblijvende niet- westerse allochtonen is bijvoorbeeld hoger dan onder de gemiddelde Nederlandse bevolking (WODC, Jennissen, 2009). Vooral in de Antilliaanse en Marokkaanse herkomstgroepen vallen de hogere criminaliteitscijfers op. Diverse onderzoeken wijzen uit dat mensen van allochtone herkomst een verhoogd corruptierisico hebben (Van Ruth en Gunther Moor, 1997). In het rapport Blom (WODC, 2005) wordt de bovenproportionele betrokkenheid van allochtonen bij criminaliteit beschreven in relatie tot de integratie van etnische minderheden.

Hoewel er sterke aanwijzingen zijn dat etnische groepen een relatief groot aandeel in de criminaliteit hebben, nuanceren Kleemans et.al in de eerste rapportage van de Monitor Georganiseerde criminaliteit in Nederland (1998) het verband tussen etniciteit en criminele samenwerkingsverbanden. Zij stellen dat etniciteit een rol speelt bij criminele samenwerkingsverbanden, omdat etniciteit een belangrijke rol kan spelen in het sociale leven van een dader. Hun conclusie is dat *niet etniciteit, maar sociale relaties tussen mensen* (zoals familieleden en buurtgenoten die dezelfde etnische achtergrond delen) de basis van criminele samenwerkingsverbanden vormt.

Er is geen wetenschappelijke onderbouwing voor een direct positief verband tussen religie en criminaliteit. Dat wil zeggen, er is geen religie aan te wijzen waarvan de aanhangers door hun religieuze overtuiging meer crimineel gedrag vertonen dan anderen. Er is tevens geen aanwijzing dat politiefunctionarissen met een bepaalde religieuze achtergrond een sterkere loyaliteit ervaren aan hun religie dan aan de politieorganisatie. Religie kan echter, net als etnisch culturele achtergrond, een belangrijke rol spelen in het sociale leven van een betrokkene. Op basis van religie kunnen sociale groepen ontstaan die dezelfde typen invloed hebben op normoverschrijdend gedrag als andere sociale groepen waarin mensen zich begeven.

3.2.3 Overige externe aspecten

Mannen versus vrouwen

Mannen zijn gevoeliger voor normoverschrijdend gedrag dan vrouwen, met name als het gaat om het vertonen van agressie (Larsen & Buss, 2002). Veel criminologen zijn het er over eens dat het verschil in geslacht universeel is. Vrouwen zijn altijd en overal minder geneigd tot criminele handelingen over te gaan dan mannen. Het grootste verschil in profielen wanneer er een arrestatie gedaan is, is dat vrouwen doorgaans meer betrokken zijn bij lichte overtredingen en mannen meer bij zwaardere overtredingen (Steffensmeier, 1996).

Relatie met werkervaring

Uit het rapport integriteitschendingen (2007) laten de cijfers zien dat er een relatie is tussen werkervaring en integriteitincidenten. "In de eerste 5 dienstjaren is een sterke stijging van

integriteitincidenten ten op zichte van vorig jaar. Het lijkt dat politiemedewerkers met weinig jaren werkervaring meer risico's lopen wat betreft integriteitschendingen. Het betreft de werkperiode van de lerende medewerker en de beginnende beroepsbeoefenaar, tijdens en direct na afronding van de opleiding. Er is blijvende aandacht in de korpsen nodig voor de afweging van de risico's, waaraan men deze junior medewerker blootstelt tijdens de 'dienst', gelet op de werkervaring en de noodzakelijke begeleiding van deze beginnende professional. Binnen het onderwijs blijft extra aandacht nodig voor de betekenis van integer handelen in de beroepspraktijk, met name aan de uitgangspunten en bewustwording hiervan."

3.3 Aard van het contact met personen uit de sociale omgeving

Het derde aspect dat van invloed is op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag is de aard van het contact tussen de (aspirant) politiefunctionaris en een persoon uit de sociale omgeving. Hierbij gaat het om de aard van het contact, niet het contact zelf. Om welke reden heeft de politiefunctionaris het contact met een persoon? Wat is de wederzijdse relatie en waarom is het aantrekkelijk voor de persoon contact te onderhouden met iemand anders? Waar wordt over gesproken? Een buurman die betrokken is bij fraude hoeft niet aan te zetten tot crimineel gedrag van de politiefunctionaris. Centraal staat, naast de intensiteit en intimiteit van hun contact, de onderwerpen waar zij over spreken. In het beoordelen van de risico's vanuit de sociale omgeving van de (aspirant) politiefunctionaris is het dan ook belangrijk de aard van het contact helder te hebben. Het contact hebben alleen zegt nog niets over de mate waarin er sprake is van een risico tot het aanzetten van normoverschrijdend gedrag.

'Het feit dat politiefunctionarissen, IND-medewerkers of agenten van de vreemdelingenpolitie contacten onderhielden met leden van criminele samenwerkingsverbanden hoeft op zichzelf niet verdacht te zijn. Maar bleven de contacten wel functioneel? ... De gevallen op zich waren op zichzelf staand, omdat de betrokken functionaris via onder meer vriendschap, woonomgeving, of familieband een specifieke persoonlijke relatie had met leden van de criminele groep. De corruptie was daarmee, anders gezegd, niet van structurele aard.' uit Kleemans et al, 2002.

De aard van het contact van de politiefunctionaris is echter niet vastomlijnd onder te brengen in *typen* sociale relaties in relatie tot invloed op het gedrag van de politiefunctionaris. In het rapport van Kleemans et. al., (2007) wordt verondersteld dat mensen uit verschillende werelden ('onderwereld' en 'bovenwereld') met elkaar in contact komen via hobby's en nevenactiviteiten. Wanneer de (aspirant) politiefunctionaris deze contacten opgedaan heeft bij ontmoetingsgelegenheden (cafés, motorclubs, schietverenigingen), moeten dan al deze contacten gescreend worden? Bij het vaststellen van deze typen sociale relaties is een juiste afweging een voorwaarde.

Wanneer ervoor gekozen wordt een gehele groep of een type sociale relatie van de (aspirant) politiefunctionaris te screenen, bestaat het risico dat de screening dan niet-proportioneel is en te generiek ingezet wordt. Beter is te kijken naar de aard van het contact; hoe emotioneel intiem

betrokkene is met een contact en per (aspirant) politiefunctionaris individueel naar deze contacten te vragen, danwel te besluiten tot screening over te gaan. Hierbij is de intensiteit, duur, afhankelijkheid en tijd dat samen gespendeerd wordt bepalend (zie meer hierover: Hoofdstuk 2).

3.4 De professionele norm

Tenslotte is de mate waarin de (aspirant) politiefunctionaris bekend wordt gemaakt met het professionele normenkader van invloed op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving leiden tot normoverschrijdend gedrag.

In het Handboek Integriteitonderzoek (2006) wordt het duidelijk overdragen en handhaven van het professionele normatieve kader als expliciete verantwoordelijkheid genoemd van leidinggevendenden bij de verdere ontwikkeling van integriteit in de organisatie. Daarnaast wordt van hen verwacht dat zij de morele bewustwording en het moreel oordeelsvermogen stimuleren en specifieke integriteitrisico's inventariseren en bespreken.

Voor dit verkennende onderzoek is het belangrijk het professionele normatieve kader te benadrukken, welke ook invloed op het gedrag van de (aspirant) politiefunctionaris uitoefent. Voor de invloed van de normen (opvattingen van anderen die een leidraad vormen voor keuzegedrag) wordt onderscheid gemaakt tussen descriptieve en injunctieve normen in De Menselijke Beslissers (2009), zie hoofdstuk 2 voor uitleg. De mate waarin normen van invloed zijn op gedrag wordt mede bepaald door *de mate waarin deze normen saillant zijn* voor de betreffende persoon (Tiemijer, Thomas & Prast, 2009). Saillantie is een sleutelbegrip in de sociale psychologie. Een bepaald kenmerk of fenomeen is saillant als het zeer goed zichtbaar is en opvalt ten opzichte van de omgeving, of als er om een andere reden de aandacht op wordt gevestigd. Hoe meer de aandacht gericht is op de norm, hoe groter haar invloed is. De *saillantie* van de politienorm (de Ambtseed en de Ambtsinstructie) bepaalt mede het risico op normoverschrijdend gedrag. De politieorganisatie speelt een grote rol bij het creëren van aandacht voor de norm.

3.5 Samenvattende conclusie

Dit rapport draait om de vraag of het vanuit sociaalpsychologisch oogpunt zinvol is om de sociale omgeving te screenen met het doel het betrouwbare en integere gedrag van een politiefunctionaris in te schatten. Uit deze verkenning blijkt dat de sociale omgeving risico's kan opleveren voor normoverschrijdend gedrag. Het is echter niet zozeer de sociale omgeving zelf die tot directe risico's ten aanzien van betrouwbaarheid, integriteit en loyaliteit van politiefunctionarissen leiden, maar de persoonlijkheidskenmerken en de wijze van omgang met de sociale omgeving. Of risico's in de sociale omgeving daadwerkelijk resulteren in normoverschrijdend gedrag door de politiefunctionaris, is in sterke mate afhankelijk van zijn persoonlijkheid. De mate waarin hij beschikt over persoonskenmerken zoals stabiliteit, weerbaarheid en zelfcontrole is determinerend voor zijn betrouwbare, loyale en integere gedrag. Verder speelt de stabiliteit van de leefwereld en de aard van de contacten met sociale relaties een belangrijke rol in het wel of niet ontstaan van risico's tot normoverschrijdend gedrag door een betrokken politiefunctionaris. Tenslotte is de mate waarin de (aspirant) politiefunctionaris bekend wordt gemaakt met het professionele normenkader van de

politieorganisatie van invloed op de mate waarin risico's vanuit de sociale omgeving leiden tot normoverschrijdend gedrag.

Rode draad uit de interviews met deskundigen

Voor dit verkennende onderzoek is een aantal deskundigen geïnterviewd over de verkenning van verruimingsmogelijkheden van screening politiefunctarissen. In dit interview is vooral de sociaal-psychologische relevantie van het screenen van de sociale omgeving aan bod gekomen. Hieronder volgen een aantal rode draden uit de interviews:

- **Persoonlijkheid:** de persoonlijkheid heeft een sterke invloed op het betrouwbare en integere gedrag van een (aspirant) politiefunctaris. Daarom wordt als voorwaarde geacht de persoonlijkheidskenmerken van de sollicitant in kaart te brengen, om te beoordelen of mogelijke druk vanuit zijn sociale omgeving ook een risico oplevert tot normoverschrijdend gedrag. Met name individuele weerbaarheid, emotionele stabiliteit, integriteit, consciëntieusheid, impulsiviteit en extraversie zijn persoonlijkheidskenmerken die volgens de geïnterviewden samen kunnen hangen met normoverschrijdend gedrag en criminele gedragingen.
- **Sociale omgeving;** alle geïnterviewden stellen dat het belangrijk is een beeld te krijgen van de sociale omgeving van de aspirant-politiefunctaris om een beeld te krijgen van zijn/haar leefwereld. Het begrip sociale omgeving blijft echter vaag, voor geen respondent is het mogelijk de sociale omgeving in te delen in heldere groepen of structuren, daarvoor zijn de begrippen te vaag. Allen stellen dat het belangrijk is deze sociale contacten in kaart te brengen, en dan vooral te kijken naar de aard van het contact, de reden van het contact, de intensiviteit en de belangrijkheid van het contact. Per aspirant-politiefunctaris moet dit bekeken worden en moet er naar aanleiding van gesprekken met betrokkene, wanneer daar aanleiding voor is, gekozen worden voor het screenen van de sociale omgeving.
- **Proportionaliteit:** alle geïnterviewden stellen dat het screenen van de sociale omgeving van de aspirant-politiefunctaris een dermate grote impact heeft op de omgeving van de betrokkene, de politieorganisatie en de betrokkene zelf, dat het de vraag blijft of de kosten opwegen tegen de baten.

4. Conclusie

De eerste onderzoeksvraag van dit rapport luidt: *“In welke mate heeft de sociale omgeving invloed op de betrouwbaarheid, loyaliteit en integriteit van politiefunctionarissen, wat kan leiden tot normoverschrijdend gedrag?”* De conclusie van het verkennend onderzoek beschreven in hoofdstuk twee van dit rapport is dat sociale omgeving invloed heeft op individueel gedrag. Sociale relaties kunnen door bijvoorbeeld chantage of vraag om gevoelige informatie de politiefunctionaris verleiden tot corruptie. In de sociale psychologie en criminologie zijn de loyaliteit naar de (criminele) sociale groep, angst voor isolatie of om belachelijk gemaakt te worden en angst voor verlies van status bekende vormen van druk die kunnen meespelen in het vertonen van normoverschrijdend of crimineel gedrag. Kortom, sociale relaties die betrokken zijn bij criminele activiteiten of ondeugdelijk gedrag vertonen, kunnen een risico vormen voor de betrouwbaarheid, loyaliteit en integriteit van de politiefunctionaris.

De tweede onderzoeksvraag van dit rapport luidt: *“Hoe verhoudt de invloed van de sociale omgeving zich tot de invloed van familie op het betrouwbare, loyale en integere gedrag van politiefunctionarissen?”* Zoals beschreven in het tweede hoofdstuk van dit rapport bepalen een viertal kenmerken van een relatie de invloed van die relatie op het individuele gedrag. Omdat deze kenmerken, zoals de intensiteit van de emotionele relatie, de duur van de sociale relatie en afhankelijkheid bij familiäre relaties, in algemeenheid sterker zijn dan bij vrienden en nabije burens is de geschatte invloed van familie op gedrag groter dan de invloed van de sociale omgeving. De grotere invloed van familie op normoverschrijdend gedrag is bovendien te verklaren doordat mensen van gezinsleden normen en waarden overnemen en crimineel gedrag ‘leren’.

De opgesomde conclusies uit hoofdstuk twee leiden echter niet direct tot een positief antwoord op de afgeleide onderzoeksvraag of de politieorganisatie de sociale omgeving van (aspirant) politiefunctionarissen zou moeten screenen als onderdeel van een standaardprocedure. Dit rapport stelt dat de sociale omgeving verband heeft met het betrouwbare, integere en loyale gedrag van (aspirant) politiefunctionarissen. De complexiteit van dit verband en de invloed van mediërende variabelen is echter dermate hoog, dat enkel de aanwezigheid van risicovolle sociale contacten geen of nauwelijks voorspellende waarde heeft voor het daadwerkelijk vertonen van normoverschrijdend gedrag. Screening van de sociale omgeving kan naar ons oordeel uitsluitend een beeld geven van mogelijke risico's op negatieve beïnvloeding van gedrag. Of deze risico's ook daadwerkelijk leiden tot normoverschrijdend gedrag van de politiefunctionaris hangt echter af van een aantal aspecten.

Het eerste en volgens ons het meest zwaarwegende aspect is de persoonlijkheid van de betrokkene. De betrokkene zelf, met zijn persoonskenmerken en overige kenmerken (opleidingsniveau, leeftijd, economische status) staat centraal. Daarnaast zijn de stabiliteit en kenmerken van de leefwereld van de persoon bepalend voor de vraag of het zinvol is sociale relaties te spreken in het kader van een betrouwbaarheidsonderzoek. Vervolgens is de leefwereld bepalend voor welke personen in het onderzoek worden betrokken en is hierbij de aard van het contact met de politiefunctionaris van groot belang.

Tenslotte is de mate waarin de politiefunctionaris zich bewust is van de norm, het professionele kader, de ervaren pakkans en de verwachtingen die aan hem zijn gesteld, bepalend voor zijn loyaliteit, betrouwbaarheid en integriteit.

Wanneer gekeken wordt naar de praktijk van de screening van de sociale omgeving is naar ons oordeel het belangrijk dat de screening van de sociale omgeving fungeert als een *sluitstuk op het selectie- en betrouwbaarheidsonderzoek*. De conclusie is dan ook dat de sociale omgeving moet worden meegenomen, wanneer er een concrete aanleiding toe is. Hier wordt onder verstaan: wanneer de leefwereld (familie) en de persoonlijkheidskenmerken aanleiding geven tot nader onderzoek. Op basis van de aanleiding (inconsistenties, opvallendheden, risico's) kan de screening op maat worden ontworpen. Inzicht in de juridische haalbaarheid van deze screening als *sluitstuk* van het selectie- en betrouwbaarheidsproces is ons inziens onontbeerlijk.

5. Overwegingen ten aanzien van de praktijk van screening

Op basis van de conclusies van dit verkennend onderzoek geven wij in dit hoofdstuk het Ministerie van BZK een aantal overwegingen mee ten aanzien van de praktijk van screening van politiepersoneel.

5.1 Protocol op hoofdlijnen

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen een protocol voor het geschiktheids- en betrouwbaarheidsonderzoek. Dit is mede gebaseerd op het Modelprotocol Antecedentenonderzoek van de commissie Wagenaar. Ons advies is het protocol op hoofdlijnen dat wij hieronder schetsen nader uit te werken in een richtlijn voor de praktijk binnen de politieorganisatie. De door ons als gewenst geachte praktijk van screening hebben wij samengevat in de volgende figuur.

Figuur 1. De praktijk van screening

In de bovenstaande figuur maken we onderscheid tussen geschiktheids- of selectieonderzoek (eerste kolom), betrouwbaarheidsonderzoek (tweede kolom) en veiligheidsonderzoek (derde kolom). De drie vormen van screeningsonderzoek zijn op volgorde van zwaarte weergegeven. Hierna geven we onze visie op de inrichting van het geschiktheidsonderzoek en het betrouwbaarheidsonderzoek. Het veiligheidsonderzoek, uitgevoerd door de AIVD voor A- en P-functies, blijft gezien de reikwijdte van dit onderzoeksrapport buiten beschouwing.

Geschiktheidsonderzoek

Iedere sollicitant politiefunctionaris wordt, ongeacht de functie, onderworpen aan een geschiktheids- of selectieonderzoek. Onderliggende factoren die de geschiktheid van de sollicitant bepalen zijn persoonlijkheid, vaardigheden, motivatie, ervaring en eventuele fysieke geschiktheid. Daarnaast wordt voor iedere sollicitant een Verklaring omtrent het gedrag opgevraagd.

Om de risico's op normoverschrijdend gedrag bij een sollicitant in kaart te brengen is het met name van belang te kijken naar de persoonlijkheid als bepalend voor geschiktheid voor de functie. Persoonlijkheidsonderzoeken, als onderdeel van een selectieprocedure, meten een variatie aan persoonlijkheidskenmerken die meer betrekking hebben op de geschiktheid van de sollicitant voor de functie waarop hij solliciteert. Welke dit precies zijn, is afhankelijk van de betreffende functie.

Het heeft een praktisch voordeel om al in het geschiktheidsonderzoek de persoonlijkheidskenmerken mee te nemen die een indicatie geven over het risico op normoverschrijdend gedrag (onderdeel van het betrouwbaarheidsonderzoek). Deze persoonskenmerken, die relevant zijn voor het betrouwbare en integere gedrag, zijn: zelfcontrole, consciëntieusheid, impulsiviteit, emotioneel evenwicht en intelligentie (beschreven in paragraaf 3.1.1. van dit rapport). Het is de auteurs van dit rapport niet bekend welke persoonlijkheidskenmerken op dit moment worden meegenomen in geschiktheidsonderzoek. Het advies is daarom hier een analyse op te maken en in het verlengde van dit onderzoek een methode te ontwikkelen het persoonlijkheidsonderzoek zodat dit direct bruikbare informatie oplevert voor het opvolgende betrouwbaarheidsonderzoek.

Betrouwbaarheidsonderzoek

Het betrouwbaarheidsonderzoek start met het antecedentenonderzoek dat in de figuur is opgenomen zoals in het modelprotocol antecedentenonderzoek (2003) van de commissie Wagenaar is beschreven. Zoals in de inleiding van dit rapport vermeld richt dit protocol zich op het antecedentenonderzoek naar kandidaten die in dienst willen treden bij een regionaal politiekorps of het Korps landelijke politiediensten.

Wanneer er op basis van het persoonlijkheidsonderzoek als onderdeel van het geschiktheidsonderzoek en op basis van het antecedentenonderzoek geen twijfels bestaan over de geschiktheid van de functionaris, kan worden overgegaan tot de screening van de leefwereld van de sollicitant als tweede stap in het betrouwbaarheidsonderzoek. Bestaan er wel twijfels over risicovolle of minder stabiele persoonlijkheidskenmerken van de sollicitant, blijft het de vraag of het dan wel zinvol is betrouwbaarheidsonderzoek te continueren (men kan ook op basis van de twijfel beslissen

de selectieprocedure te beëindigen). Wanneer wordt besloten toch tot de screening van de leefwereld van de sollicitant over te gaan, dan is voorwaarde dat de risicovolle persoonlijkheidskenmerken in relatie worden gebracht tot de leefwereld en sociale omgeving van de betrokkene.

Het onderzoek naar de leefwereld van de sollicitant brengt het laakbare gedrag, de financiële situatie, de stabiliteit van de leefwereld, de sociale groepen waar de betrokkene mee omgaat, belangrijke personen in zijn leven, lidmaatschappen en andere opvallendheden in kaart. Deze informatie wordt boven tafel gebracht door een gesprek met de sollicitant zelf door een hiervoor aangewezen en opgeleide deskundige. Op grond van dit gesprek bepaalt de deskundige of er aanleiding is om over te gaan tot screening van de sociale omgeving en wanneer dit het geval is, welke sociale relaties van de sollicitant betrokken worden bij de screening.

Op basis van de persoonskenmerken, het antecedentenonderzoek en het onderzoek naar de leefwereld kan aanleiding geven om de sociale omgeving van de kandidaat te onderzoeken. Een deskundige beoordeelt, gezien zijn gesprek over de leefwereld en de gegevens uit het persoonlijkheidsonderzoek en het antecedentenonderzoek, of screening van de sociale omgeving wenselijk is. In het geval van het persoonlijkheidsonderzoek kijkt de deskundige bijvoorbeeld naar een combinatie van persoonskenmerken die kwetsbaar maken, zoals lage zelfcontrole, lage consciëntieusheid en hoge impulsiviteit. Om de deskundige te ondersteunen bij deze beslissing en deze afwegingen te structureren en te uniformeren, is het raadzaam een protocol te ontwikkelen. Het ontwikkelen van dit protocol is een passend vervolg op dit verkennend onderzoek.

Wanneer er wordt besloten de sociale omgeving te screenen, is aan te bevelen een keuze te maken tussen de verschillende sociale contacten in de omgeving van de (aspirant) politiefunctionaris. Per sollicitant wordt dan vastgesteld welke sociale contacten belangrijk zijn voor de kandidaat en waarom deze contacten belangrijk zijn. De sociale contacten van de betrokkene die aanleiding geven tot een screening worden na afloop van het gesprek over de leefwereld door de interviewer vastgesteld. Hierbij kan worden gekozen voor een modulair stelsel: in het memorie van toelichting bij het wetsvoorstel Uitbreiding screening is voor het nieuwe betrouwbaarheidsonderzoek een modulair stelsel ontworpen. Hierin wordt tevens gesteld dat de zwaarte van screening in relatie staat tot de te vervullen functie. De zwaarte (de hoeveelheid sociale contacten die wordt meegenomen) is afhankelijk van het risico op schade aan de taakuitoefening of het imago van de politie. Hoe groter het risico, hoe uitgebreider het onderzoek.

5.2 Maatwerk en proportionaliteit

De bevindingen van het verkennend onderzoek nuanceren het verband tussen de sociale omgeving en normoverschrijdend gedrag. Deze nuancering leidt tot het advies om screening van de sociale omgeving niet op te nemen in de standaardprocedure van betrouwbaarheidsonderzoeken van (aspirant) politiefunctionarissen. In figuur 1 is daarom onderscheid gemaakt tussen de eerste drie onderdelen van het betrouwbaarheidsonderzoek, het antecedenten-, persoonlijkheids- en

leefwereldonderzoek, en het laatste onderdeel: screening van de sociale omgeving. Dit advies vraagt om onderbouwing die hierna wordt gegeven.

De eerste reden voor dit onderscheid is gelegen de uniciteit van de invloed van sociale relaties op het gedrag. Wanneer het persoonlijkheidsonderzoek en verkenning van de leefwereld van de sollicitant reden geven voor nader onderzoek, kan de politieorganisatie ervoor kiezen om enkele sociale relaties te screenen. Hierbij wordt op basis van maatwerk gekeken naar ieder relevant sociaal contact per individu, gezien het feit dat de sociale context van een persoon zich maar moeilijk laat onderverdelen in 'typen sociale contacten'. Hierdoor is het ook niet mogelijk een standaard categorie van personen in de sociale omgeving aan te wijzen die altijd aan een screening onderworpen zou moeten worden. Beter is het te kijken naar aard en de intensiteit van het contact. Dit is maatwerk en de laatste stap in een betrouwbaarheidsonderzoek.

Een tweede reden om het screenen van de sociale omgeving geen standaardprocedure te maken is de proportionaliteit tussen enerzijds de kosten van uitgebreide screening en anderzijds de baten, namelijk de voorspellende waarde in termen van normoverschrijdend gedrag. Bij iedere vorm van screening dient te worden afgewogen of de kosten en inbreuk op privacy van alle betrokkenen opwegen tegen de mogelijke voordelen van screening. Gelet op onze conclusie dat de voorspellende waarde in termen van normoverschrijdend gedrag sterk wordt genuanceerd door bijvoorbeeld persoonskenmerken, beoordelen wij een standaard screening van de sociale omgeving als niet proportioneel. Het hier beschreven betrouwbaarheidsonderzoek komt tegemoet aan deze proportionaliteit door een beslissingsmoment na het onderzoek naar leefwereld in te voegen en bij een risicovollere functie een zwaarder betrouwbaarheidsonderzoek in te stellen.

Voorspellende waarde van screening

Deze kosten-batenanalyse van de verruiming van screeningsmogelijkheden houdt ook verband met de voorspellende waarde van screening. Wanneer gekozen wordt voor uitbreiding van de screening van de sociale omgeving kan dit grote gevolgen hebben voor de politieorganisatie, waarbij het risico bestaat tot het onterecht afwijzen van grote groepen geschikte kandidaten (false negatives).

Ten eerste zal door de uitbreiding van screening het aantal geschikt bevonden kandidaten sterk afnemen. Met iedere uitbreiding van screening neemt het aantal te screenen personen toe. Dat betekent mogelijk dat ook de kans dat de kandidaten geschikt worden bevonden op basis van de screening af zal nemen. De extra betrouwbaarheid die deze uitbreiding met zich mee brengt is echter onbekend.

Ten tweede is de frequentie van misstappen door politiefunctionarissen zo laag dat veel statistische ruis optreedt bij het voorspellen van deze gebeurtenissen. De geschatte kans dat een politiefunctionaris een strafbaar feit pleegt of zijn plichten verzaakt is klein (in de praktijk minder dan 1,5% van alle politiefunctionarissen per jaar). De kans dat een test of screening, zelfs bij een zeer hoog betrouwbaarheidsinterval, dergelijk zeldzame uitzonderingen weet te voorspellen, is statistisch gezien zeer laag. Daarnaast blijft er ook altijd een risico te bestaan voor false positives, (aspirant)

politiefunctionarissen die onterecht wel een gunstige uitslag krijgen. Bijvoorbeeld wanneer een (aspirant) niet de gehele waarheid vertelt over zijn sociale omgeving en de bijbehorende risico's.

Deze false negatives en false positives maken dat er een afweging gemaakt moet worden of de investering die de politieorganisatie, de betrokkene en zijn sociale contacten moeten doen ook daadwerkelijk de voorspellende waarde van screening waard zijn. Geen enkel screeningsonderzoek is 100% foutenvrij. Er blijven altijd restrisico's over die niet uit te sluiten zijn. Uitbreiding van screening leidt derhalve tot een vorm van 'schijnzekerheid'.

5.3 Strenger screenen aan de poort of meer aandacht voor herhaalonderzoek?

De bevindingen van dit onderzoeksrapport raden het standaard 'strenger screenen aan de poort' van de politieorganisatie af. De lage voorspellende waarde van het standaard screenen van de sociale omgeving, zoals hiervoor toegelicht, maakt dat een strengere screening niet in verhouding staat tot het risico dat hiermee gemeden wordt. Het is naar onze mening aan te bevelen in plaats van strengere screening meer aandacht te besteden aan een herhaling van betrouwbaarheidsonderzoek wanneer een functionaris al in dienst is.

Hierbij is het onderscheid tussen initieel onderzoek en herhaalonderzoek dat kan worden uitgevoerd bij kandidaten die al in dienst zijn van een regionaal politiekorps of het Korps landelijke politiediensten van belang. De mate waarin toezicht moet worden gehouden op 'zittend personeel' hangt uiteraard af van de persoon (en zijn persoonskenmerken) en van de controlestructuren die op de betrokkene zijn gericht. De belangrijkste groepen die in de gaten gehouden moeten worden zitten in een 'grijze categorie'; functionarissen die onder bepaalde omstandigheden wel te corrumperen zijn. Om dit risico te voorkomen is toezicht door een leidinggevende een belangrijke voorwaarde. De leidinggevende binnen de politieorganisatie heeft een grote rol in het signaleren van risico's bij politiefunctionarissen. Daar corruptie niet een fenomeen is wat van de ene op de andere dag, maar geleidelijk ontstaat, is het belangrijk dat signalen uit iemands gedrag op tijd worden opgepikt. Veranderingen in het leven van de betrokkene (life events, pag 21) of een verandering van sociale kring kan aanleiding vormen om bij een politiefunctionaris een herhaalonderzoek in te stellen. Hierbij is het aannemelijk dat een 'lichtere versie' van het betrouwbaarheidsonderzoek zoals hier omschreven volstaat. Het is aan te raden richtlijnen op te stellen voor het instellen van een herhaalonderzoek waarin duidelijk bepaald wordt wanneer een herhaalonderzoek wordt ingesteld en welke onderdelen van het betrouwbaarheidsonderzoek dan worden uitgevoerd.

Bijlage 1: Geraadpleegde bronnen

Wetenschappelijke literatuur

- Ajzen, I., & Madden, T. J. (1986). Prediction of goal-directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 453-74.
- Berk, L.E (2003). *Child Development*. Boston: Allyn and Bacon
- Drew, J., Carless, S.A., Thompson, B.M. (2008). Predicting turnover of police officers using the sixteen personality factor questionnaire. *Journal of Criminal Justice* 36, 326–331
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T., Fabes, R., Shepard, S. A., Reiser, M., Murphy, B. C., Losoya, S. H., & Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development*, 72, 1112-1134
- Gottfredson, Michael R., and Travis Hirschi. 1990. *A General Theory of Crime*. Stanford: Stanford University Press.
- Junger, M. (1994). Accidents and crime. in: T. Hirschi and M. Gottfredson (eds.) *The generality of Deviance*. New Brunswick, NJ: Transaction publishers, pp. 81-112.
- Krueger, R.F. (2002). Personality from a realist's perspective: Personality traits, criminal behaviors, and the externalizing spectrum. *Journal of Research in Psychology* vol. 36, 564-572
- Larsen, R.J., Buss, D.M., *Personality Psychology: Domains of Knowledge about human nature*. New York: Mc Graw Hill Higher Education
- Osgood, D.W. & Anderson, A.L. (2004). Unstructured socializing and rates of delinquency. *Criminology*, vol. 42, nr 3, 519 – 549.
- Rakt M., Nieuwbeert P., and Apel R. (2009). Association of criminal convictions between family members: Effects of siblings, fathers and mothers. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 94-108.
- Steffensmeier, D. (1996), Gender and Crime; Toward a gendered theory of female offending. *Annu. Rev. Sociol.* 22:459–87
- Stewart, M.C.H. & Hemsley (1984) D.R., Personality factors in the taking of criminal risks. *Pers. Individ. Diff.* vol 5, 119-122
- Tajfel, H. en Turner, J.C. (1986) *The social identity theory of intergroup behavior*, blz. 7-24 in S. Worchel en W.G. Austin (red.), *The psychology of intergroup relations* (2nd ed.) Chicago, il: Nelson-Hall.
- Tiemijer, W.L., Thomas, C.A. & Prast, H.M. (red.). (2009). *De menselijke beslisser; over de psychologie van keuzes en gedrag*. 's Gravenhage, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Warr, M. (2002). *Companions in Crime: The social aspects of criminal conduct*. New York: Cambridge University Press.

Overige uitgaven

Beroepscode voor de politie in Nederland. (2005). Een uitgave van de politie.

Concept voorstel wijziging Politiewet ivm verruiming screening en memorie van toelichting onderdeel betrouwbaarheidsonderzoek politie. (2009).

Criminaliteit, leeftijd en etniciteit. Jennissen, R.P.W. Eindrapport in de reeks onderzoek en beleid 277. Een uitgave van het WODC.

Handboek Integriteitonderzoek: Inleiding voor de sector politie. (2006). Een uitgave van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Leidraad persoonlijke gedragingen en omstandigheden. (2009). Een uitgave van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (AIVD) en het Ministerie van Defensie (Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst).

Registratie Interne Onderzoeken naar integriteitschendingen 2007 bij de Nederlandse politie. Van Hoogdaem – Zomer, G. (2008). Een uitgave van de politie.

Testhandleiding Professional Integrity Test (PIT) (2007). Centre for Basic Interactive Research.

Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken. Blom, M. (red.), Oudhof, J. (red.), Bijl, R.V. (red.), Bakker, B.F.M. (red.). (2005). Een uitgave van het WODC en CBS.

Georganiseerde criminaliteit in Nederland: rapportages op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit (1ste rapportage 1998, 2de rapportage 2002 en 3de rapportage 2007). Kleemans, E.R. et.al. Uitgaven van het WODC / Ministerie van Justitie.

Bijlage 2: Overzicht deelnemers interviews

	<i>Naam</i>	<i>Organisatie</i>	<i>Functie</i>	<i>Ingebrachte expertise</i>
1	Dr. F. Weerman	Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving	Senior onderzoeker	Criminologie: de invloed van 'peers'
2	Prof. Dr. E. Kleemans	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (Ministerie van Justitie)	Hoofd Onderzoeksafdeling Criminaliteit, Rechtshandhaving en Sancties	Invloed van de sociale omgeving met betrekking tot georganiseerde misdaad
3	Prof.dr.mr. H. Nelen	Universiteit Maastricht	Hoogleraar Criminologie	Corruptie en integriteitschendingen bij overheidspersoneel
4	Dhr. H. van Donselaar	Politiecorps Noord-Holland Noord	Hoofd Bureau Inlichtingen & Veiligheid	De praktijk van betrouwbaarheidsonderzoeken bij de politie
5		Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	Hoofd Business unit Veiligheidsonderzoek en twee expertise- / beleidsmedewerkers	De inzet van Veiligheidsonderzoek en de rol van de sociale omgeving